

С.В. Леонов, доктор економічних наук, професор,
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»
О.Б. Афанасьєва, аспірант
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ГОСПІТАЛЬНИХ ТА БРИДЖ-БАНКІВ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто особливості створення та функціонування компаній з управління поганими активами, а також бридж-банків; автором запропоновано систему впровадження даних установ з метою покращення якості банківського балансу та оздоровлення банківської системи України.

Актуальність проблеми. Однією з найбільш нагальних проблем вітчизняних комерційних банків останнім часом залишається зростання частки проблемних активів у структурі балансу банків. Зростання проблемної заборгованості (простроченої та сумнівної) спостерігається як по кредитах, виданих фізичним особам, так і по кредитах, виданих суб'єктам господарювання. Як свідчать статистичні дані НБУ, частка проблемних кредитів у активах банківської системи України досягла 15% станом на 1 квітня 2011 р. Відповідно, це значно ускладнює діяльність банків, обмежуючи процеси кредитування економіки та населення, що може мати негативні макроекономічні наслідки.

Аналіз ефективності інструментів антикризового регулювання вітчизняної банківської системи під час фінансової кризи 2008-2009 рр. дозволяє зробити висновок, що проблема збільшення проблемної заборгованості в банках так і не була вирішена. У закордонній практиці одним із способів управління проблемними кредитами банків є їх продаж спеціально створеним установам з управління поганими активами, які мають назву госпітальних або bad-банків. У разі, якщо відновлення ефективної діяльності

банку вбачається неможливим, а його ліквідація матиме значні негативні наслідки для суспільства, його якісні активи та пасиви можуть бути переведені у так званий бридж-банк.

Так, створення bad- та бридж-банку може мати суттєвий позитивний ефект на банківську систему, значно оздоровивши її та вивільнивши від неплатоспроможних банківських установ. Необхідність розробки системи управління проблемними активами вітчизняних банків обумовлює актуальність даної статті.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню проблематики управління проблемною заборгованістю банку шляхом продажу її спеціально створеній установи наразі присвячено праці таких науковців, як В. Базилевич, А. Граділь, В. Бугай, О. Вовчак, К. Кудіна, В. Міщенко, А. Мороз, Л. Примостка, М. Савлук тощо.

Актуальними є дослідження, що стосуються створення та функціонування бридж-банків, проведені наступними авторами: Г. Бортніков, В. Бугай, В. Крилова, С. Міщенко, М. Ніконова, О. Петрик, Н. Поляк, М. Хатано, С. Шульга та ін.

Проте незважаючи на велику кількість досліджень, увага авторів в основному приділяється систематизації світового досвіду, тому в Україні залишається нерозв'язаною проблема управління проблемними активами комерційних банків, обсяги яких значно зросли внаслідок світової фінансової кризи 2008-2009 рр., що й обумовлює актуальність даної роботи.

Метою дослідження є аналіз переваг та недоліків створення bad- та бридж-банків, а також обґрунтування основних засад створення і функціонування даних установ в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Очевидним є факт, що зростання обсягу проблемних активів погіршує діяльність банку, обмежуючи процеси кредитування. Відповідно, активність банку на ринку значно знижується, сприяючи розвитку кризи ліквідності, а також кризи

неплатоспроможності. Якщо мають місце банківські кризи великої кількості банків, то така ситуація призведе до розвитку системної кризи.

Як відомо, *оздоровлення банківського балансу* можливе:

- *на мікрорівні*: шляхом реструктуризації проблемної заборгованості;
- *на макрорівні*: шляхом переведення проблемних кредитів у спеціально створену організацію.

При застосуванні першого способу як одного з інструментів антикризового менеджменту, діяльність банку виявляється спрямованою одразу за двома напрямками – забезпечення та підтримка стабільного функціонування установи, а також управління проблемними активами. Така деконцентрація, по-перше, погіршує ефективність банківської діяльності, по-друге, не дозволяє відновити процеси кредитування.

Так, у випадку виникнення системної банківської кризи, а також масових випадків локальних банківських криз, які характеризуються високим рівнем проблемної заборгованості кредиторів перед банками, доцільним вбачається виведення «поганих» активів з банків. Це сприятиме оздоровленню балансу та дасть змогу позбавити банк від тягаря.

У зарубіжній практиці спостерігається створення спеціальних установ, в які переводяться проблемні активи банків, тим самим «очищуючи» баланс останніх від простроченої та сумнівної заборгованості. У літературі можна зустріти різні назви такої установи: компанія (фонд) з управління активами, госпітальний банк, санаційний банк, банк поганих (проблемних) активів, bad-bank.

У залежності від засновників банк проблемних активів може бути створений у наступних формах:

- державна,
- приватна,
- змішана.

Розглянемо переваги та недоліки окреслених форм госпітальних банків (табл. 1).

Особливості госпітальних банків різних форм власності

<i>Форма власності</i>	<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
<u>Державна.</u> Проблемні зобов'язання викупаються госпітальним банком за рахунок бюджетних коштів, а банки, в свою чергу, мають викупити відновлені активи через встановлений термін	- держава має змогу контролювати весь процес реструктуризації проблемних активів; - наявність великого обсягу фінансових ресурсів; - гарантованість;	- високий ступінь навантаження на державний бюджет; - відповідальність за проведення реструктуризації активів лежить на відповідальних державних органах
<u>Приватна.</u> Засновниками можуть бути група банків або окремих банків, приватні компанії. Як одна з форм госпітальні банки можуть створюватись у вигляді окремого департаменту у складі комерційного банку	- зняття з держави навантаження та відповідальності за реструктуризацію проблемної заборгованості;	- держава не має можливості контролювати процес викупу активів; - проблематичність пошуку інвесторів через значну потребу в коштах; - ризик недостатності ресурсів;
<u>Змішана.</u> Державні органи разом із банками, приватними корпораціями, міжнародними організаціями виступають у якості засновників bad-банку	- розподіл фінансового тягаря між державним бюджетом та недержавними учасниками; - держава може приймати участь у контролі за діяльністю госпітального банку; - зменшення ризику недостатності коштів для викупу проблемних зобов'язань сприяє оздоровленню більшої кількості банків, а, отже, й банківської системи; - банки отримують стимул до покращення рівня менеджменту	- ймовірність виникнення конфліктних ситуацій між сторонами; - у випадку, якщо контрольний пакет належить приватному інвестору, держава втрачає контроль за процесом реструктуризації; - у випадку, якщо контроль за структурою належить міжнародній організації, вона фактично отримує право втручання в банківську систему країни.

Так, у деяких країнах компанія з управління проблемними активами створюється у *приватній формі*, тобто або певним банком, або їх групою, або окремими інвесторами. Побудова bad-банку виключно за рахунок коштів приватних інвесторів в Україні вбачається майже неможливим, оскільки для створення подібної установи необхідні великі обсяги фінансових ресурсів, які за сучасних умов вітчизняної економіки наразі відсутні (без участі держави).

Іншою формою банку проблемних активів є *державна*, тобто кошти на створення установи виділяються із державного бюджету, а засновником виступає уряд або центральний банк.

Якщо учасниками при створенні bad-банку виступає не тільки держава, але й банки, приватні інвестори, організації, у тому числі й міжнародні, то банк проблемних активів приймає *змішану форму*.

Проаналізувавши сильні та слабкі сторони різних за формою власності госпітальних банків, на нашу думку, враховуючи реалії вітчизняної економічної ситуації, *більш підходящим є створення bad-банку за рахунок державних коштів у поєднанні з фінансовими ресурсами інвесторів*. Такими інвесторами можуть виступати банки або міжнародні організації. Проте *головний пакет акцій має все-таки належати державі*, яка і має бути суб'єктом контролю процедури викупу та реструктуризації проблемних банківських активів. Таким чином, госпітальний банк змішаної форми власності з переважаючою роллю держави буде найбільш ефективною для української банківської системи, оскільки дозволить розподілити ризик перевантаження державного бюджету фінансовими зобов'язаннями між державними органами та банками. Крім того, така структура bad-банку дозволить реструктуризувати іпотечні кредити; забезпечити гарантування процедури переведення проблемних активів та їх подальшого викупу банками.

Під час світової фінансової кризи у 2009 р. НБУ запропонував створення санаційного банку за рахунок державних коштів на базі одного з вітчизняних комерційних банків. Замість прострочених кредитів, переведених на баланс цієї установи, банк мав отримувати цінні папери – векселі або сертифікати зі спеціальним статусом на 7-10 років. Згідно з проектом НБУ, можливість продажу проблемних активів на баланс bad-банку можуть отримати тільки два вітчизняних банки, які були рекапіталізовані за рахунок державних коштів, - ПАТ «АКБ «Київ» та АБ «Укргазбанк».

У другому півріччі 2010 р. МВФ порекомендувало НБУ замість санаційного банку, орієнтованого на викуп проблемних активів, заснувати

бридж-банк. Основною метою такої установи є, навпаки, акумуляція «гарних» активів та пасивів проблемних банків. При цьому, прострочені та сумнівні зобов'язання (тобто «токсичні» активи) залишатимуться на балансі відповідного банку. Після такого розподілу ресурсів менеджмент та власники банківської установи протягом періоду строком 0,5-1 рік мають відновити свою діяльність. Якщо це їм не вдається, то приймається рішення про ліквідацію комерційного банку.

Не викликає сумніву, що проблема значного погіршення якості банківських активів, зростання проблемної заборгованості на тлі фінансової кризи та, відповідно, нестабільності вітчизняної банківської системи потребує негайного вирішення. На основі проведеного аналізу практичного досвіду та теоретичних наукових надбань, ми вважаємо, що в українських економічних реаліях найбільш ефективною буде наступна модель управління проблемними активами. Перш за все, **з метою викупу проблемних активів у банків, які опинилися у кризовому становищі необхідно створити госпітальний банк (bad-банк)**. Банки отримають можливість переводити прострочені та сумнівні кредити у дану структуру в обмін на цінні папери, тим самим оздоровлюючи власний баланс та відновлюючи процес кредитування.

Проте, деякі комерційні банк, маючи можливість вивільнення проблемних зобов'язань у такий спосіб, можуть втратити стимул до покращення якості банківського менеджменту та управління ризиками. Крім того, з точки зору забезпечення стабільності життєдіяльності банківської системи, головною ціллю є не збереження кількості банківських установ, а підтримка їх якості. З цією метою **необхідним вбачається створення так званого «перехідного» - бридж-банку**. Ця структура призначена для переведення з проблемного банку якісних та застрахованих активів. Так, якщо комерційний банк знаходиться під загрозою виникнення неплатоспроможності, його проблемні зобов'язання досягли високого рівня, а ліквідація є загрозливою для інших установ, то з допомогою бридж-банку забезпечується надання послуг клієнтам банку у нормальному режимі функціонування.

Так, якщо банк опинився на межі банкрутства, згідно з вітчизняним законодавством є два основні сценарії розвитку подій:

- 1) введення тимчасової адміністрації;
- 2) реорганізація банку;
- 3) ліквідація банку.

Якщо велика кількість банків країни опиняється у кризовому становищі, то ліквідація всіх таких установ матиме значний негативний вплив на споживачів банківських послуг. Відповідно, і довіра до власне банківської системи буде сильно підірвана. Особливо це стосується великих банків, які мають великі обсяги операцій та розгалужену клієнтську мережу. Таким чином, необхідно застосувати такі антикризові інструменти, які б згладжували руйнівний вплив банківських криз на оточуюче середовище – контрагентів, клієнтів, кредиторів, конкурентів, інших суб'єктів господарювання.

Як видно, банк проблемних активів та бридж-банк за своєю сутністю представляють собою прямо протилежні структури, об'єднані спільною метою – відновлення ефективної діяльності банків та банківської системи. Відповідно, враховуючи ситуацію в банківській системі України, що склалася, **вбачається два основні варіанти вирішення проблеми неякісних активів:**

- 1) звільнення балансів банків, які опинилися у кризовому становищі через зростання частки неповернених кредитів, від проблемних активів шляхом переведення їх на баланс спеціально створеної установу – bad-банк;
- 2) виведення якісних банківських активів та пасивів з банку у бридж-банк, що змусить банки реабілітуватися самостійно.

Розглянемо переваги та недоліки застосування даних способів оздоровлення банківського балансу.

Таблиця 2

Переваги та недоліки bad- та бридж-банків (складено автором на основі [1-3])

<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
<i>Vad-банк</i>	
1. Очищення банківського балансу	Ймовірність виникнення корупційних та

	від проблемних активів	шахрайських схем
2.	Відновлення активних банківських операцій внаслідок вивільнення фінансових ресурсів банку	Проблематичність визначення адекватної вартості проблемних активів для продажу
3.	Нормалізація фінансового стану банку, відновлення платоспроможності	Відшкодування негативних наслідків від неякісного ризик-менеджменту банку лягає на його клієнтів
4.	Зростання інвестиційної привабливості банку	Ризик недостатності фінансових ресурсів для викупу всіх проблемних активів
5.	Повернення до нормального режиму функціонування сприяє відновленню довіри клієнтів до банку та укріпленню його іміджу	Збільшення навантаження на платників податків
6.	Відновлення ліквідності банку	
7.	Внаслідок відновлення кредитування поживається економічна активність суб'єктів господарювання	
8.	Вивільнення резервів	
Бридж-банк		
1.	Захист банківських інтересів клієнтів: бридж-банк функціонує як повноцінна фінансово-кредитна установа, не відволікаючись на реструктуризацію проблемних активів та вихід із кризового стану, при цьому всі договори з клієнтами залишаються незмінними, зберігаючи банківську таємницю	Ймовірність реабілітації банку після виведення з нього якісних активів та пасивів значно знижується
2.	«Очищення» банківської системи країни від проблемних, неперспективних банків	Зростання адміністративних витрат, пов'язаних зі створенням перехідного банку
3.	Покращення якості діяльності банківської установи	Довготривалість процедури (для відновлення своєї діяльності банкам дається 0,5-1 рік після передачі якісних активів бридж-банку)
4.	Надає банку можливість отримати додатковий час для вирішення проблем, пов'язаних із кризовим становищем	Часові витрати на пошук покупця банку (у випадку його ліквідації)
5.	Підвищення довіри до банку з боку клієнтів, кредиторів банку	Є економічно недоцільним способом врегулювання для малих та середніх комерційних банків
6.	Підвищення ринкової вартості банку (у випадку ліквідації банку)	Ймовірність зловживань під час встановлення вартості та форми продажу банківських активів
7.	Можливість знайти кращого покупця банківських активів (у випадку його ліквідації)	
8.	Мінімізація системного ризику, пов'язаного із покриттям	

Проаналізувавши сильні та слабкі сторони обох структур – госпітального та бридж-банку – слід відмітити, що створення бридж-банку має позитивний ефект переважно на банківську систему *загалом*, оздоровлюючи її, при цьому інколи нехтуючи інтересами невеликих банків. Так, виведення з банку якісних активів та пасивів, залишаючи проблемні зобов'язання, значно ускладнює діяльність установи. Як свідчить практика, ймовірність відновлення платоспроможності для такого банку досить низька і складає приблизно 9:1. З іншого боку, при переданні недіючих активів у розпорядження госпітального банку, вірогідність нормалізації діяльності комерційного банку значно вища.

Відмінність між госпітальним та перехідним банками полягає у *розподілі ризиків*. Бридж-банк переносить відповідальність на сам банку, звільняючи клієнтів від тягара негативних наслідків невиваженого банківського ризик-менеджменту. Компанія з управління поганими активами дозволяє, навпаки, частково зменшити вплив на банк негативних наслідків, спричинені зростанням проблемної заборгованості. При цьому частка навантаження ляже на платників податків та державний бюджет.

Створення bad-банку можна визначити як:

- інструмент управління проблемними активами – баланс банку «очищується» від сумнівних та прострочених зобов'язань шляхом переведення їх в спеціально створену організацію в обмін на визначені цінні папери;

- інструмент реорганізації банку – банк, звільнений від проблемних зобов'язань є більш привабливим для потенційних покупців, а, отже, провести реорганізацію шляхом зміни власника буде простіше. Очевидно, що банківські установи, обтяжені проблемними активами є менш привабливими для інвесторів.

Те саме стосується і бридж-банку – надаючи можливість відновлення нормальної діяльності банківської установи, банк має два варіанти:

1) нормалізація діяльності протягом короткого строку, після чого на баланс банку повертаються його якісні активи та пасиви і він функціонує у звичайному режимі;

2) пошук покупця для банку, при цьому банк виграє час та ймовірність встановлення вигідної ціни на свої активи та пасиви.

Таким чином, у якості інструменту антикризового регулювання банківської діяльності, спрямованого на вирішення проблеми погіршення якості активів комерційних банків, пропонується створити в Україні механізм переведення активів та пасивів банківських установ у госпітальний та бридж-банк.

Висновки. Таким чином, на нашу думку, запропонований механізм управління проблемними активами комерційних банків об'єднає переваги bad- і бридж-банку та сприятиме виведенню з кризи банківських установ, а також стабілізації банківської системи загалом. *Серед переваг слід виокремити наступні:*

- 1) стимулювання банків покращувати власну систему управління ризиками (особливо кредитним ризиком) та антикризового менеджменту;
- 2) відновлення процесів кредитування економічних агентів у банківському секторі без залучення додаткових фінансових ресурсів у центрального банку;
- 3) оздоровлення банківської системи від «токсичних» активів, а також від банків, які характеризуються неякісним менеджментом;
- 4) підвищення довіри до держави як засновника госпітального та бридж-банку та до банківської системи в результаті стабілізації їх діяльності;
- 5) переведення активів до bad-банку сприятиме знизити частоту впровадження таких антикризових інструментів як рефінансування, рекапіталізація, оскільки така реструктуризація

балансу дозволить вивільнити резерви, сформовані під проблемні операції;

- б) створення бридж-банку за своєю сутністю являє собою «пом'якшений варіант» реорганізації й ліквідації банку, оскільки дозволяє отримати додатковий час можливість знайти покупця активів (у випадку ліквідації) або самого банку (у випадку реорганізації);
- 7) інтенсифікація інтеграційних процесів у банківській системі України.

Разом з тим, невирішеними залишаються питання визначення критеріїв, згідно з якими буде визначатися, які саме банки можуть перевести активи чи пасиви до госпітального та бридж-банку. Крім того, продаж всього обсягу активів банку у bad-банк також є витратним і недоцільним, а, отже, потребує подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Крилова В. Світовий досвід функціонування “бридж-банків” та основні засади їх створення в Україні // В. Крилова, М. Ніконова /
2. Папуша А. “Госпітальні банки: світовий досвід і можливості для України” (Круглий стіл) / А. Папуша // Вісник НБУ. – 2009. - № 7 (161). – С. 3-8
3. Пустовіт Р. Тенденції та перспективи управління проблемними активами в глобальній банківській системі / Р. Пустовіт, Р. Лисенко // Вісник Хмельницького національного університет. -у 2009,- № 5, Т. С. 179-182-

Леонов С. В. Доцільність та особливості створення госпітальних та бридж-банків в банківській системі України [Електронний ресурс] / С. В. Леонов, О. Б. Афанасьєва // Проблеми системного підходу в економіці. – 2011. - № 2. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_2/Leonov_211.htm